

Beschrijvingen van de Bokkenrijdersbende

Een discoursanalyse van geschriften over de Bokkenrijders uit de 18^e, 19^e en 20^e eeuw

Naam: Tamar van der Kuil
Studentennummer:
Docent: W.G. Ruberg
e-mailadres: t.vanderkuil@students.uu.nl
Vak: OZSIII
Inleverdatum: 17 januari 2014

Inhoudsopgave

Inleiding	1-4
Hoofdstuk 1: de Bokkenrijders beschreven in de 18^e eeuw	5-12
De gerechtsstukken	5-7
Sleinada: beeldvorming van de Bokkenrijders	8-10
Sleinada: doel en functie	10-11
De analyse	11-12
Hoofdstuk 2: de Bokkenrijders beschreven in de 19^e eeuw	13-18
H. Welters: verhaal als Limburgs cultureel erfgoed	13-15
J. Habets: het gebruik van archiefbronnen	15-16
J. Russel: de ‘ware’ geschiedenis van de bende	16-17
De analyse	17-18
Hoofdstuk 3: de Bokkenrijders beschreven in de 20^e eeuw	19-25
Wetenschappelijke onderzoeken: de samenstelling van de bende	19-20
Wetenschappelijke onderzoeken: een bende?	20-21
Wetenschappelijke onderzoeken: de rol van archiefmateriaal	21-23
Fictieve verhalen over de Bokkenrijders	23-24
De analyse	24-25
Conclusie	27-27
Literatuurlijst	28-31
Gerechtsbronnen	29-31

Inleiding

‘(...) Niet echt gebeurd, maar wel waar.’¹ Dit geldt volgens de auteurs van het boek *Verhalen van stad en streek* voor de Nederlandse volksverhalen. Hiermee wordt bedoeld dat verhalen hun eigen waarheid kunnen vormen.² Dit is ook het geval bij de sage van de Bokkenrijders. Hoewel het historisch gezien niet klopt dat er mensen op bokken door de lucht vlogen, is het wel waar dat er op deze manier over mensen werd gepraat. Het gebied tussen Maastricht, Gulik, Aken en Roermond, ook wel de oostelijke Maasvallei genoemd, kreeg tussen 1730 en 1775 te maken met een groot aantal plunderingen van kerken, pastorieën en hoeven. Deze rooftochten gingen gepaard met verkrachting, mishandeling en zelfs moord.³ Destijds werden de zogenoemde Bokkenrijders gezien als plegers van deze gruwelijke misdaden. Er zijn tussen 1741 en 1778 zo’n 600 personen wegens beschuldiging van lidmaatschap voor de rechtbanken verschenen. Hierop volgden zeer strenge straffen en meer dan de helft van de verdachten kreeg hiervoor zelfs de doodstraf opgelegd.⁴

Er gingen verschillende volksverhalen rond over de Bokkenrijdersbende. Zo zouden de leden een godslasterlijke eed afleggen, een contract met de duivel. Ook zouden zij met elkaar een eed van vertrouwen zweren. Dit was een ritueel dat bedoeld was voor de nieuwelingen en waarbij gezworen werd elkaar niet te verraden.⁵ Deze afspraken zouden zij afleggen in kapellen. Daarnaast reden zij volgens verhalen op ‘onnatuurlijke’ bokken, die eigenlijk de duivel in vermomming waren. Deze bokken zouden de dieven door de lucht vervoerd hebben en er voor gezorgd hebben dat zij snel konden vluchten na een overval.⁶ Naast hun misdadige intenties zouden de Bokkenrijders ook symbolische beweegredenen hebben gehad. De plunderingen van de Bokkenrijders zouden een symbolisch verzet zijn geweest tegen de priesters, boeren en bovenal de gevestigde orde. Dit blijkt uit het feit dat zij het voornamelijk hadden voorzien op pastorieën, kerken en kapellen en hierbij heiligschennis pleegden. Er zijn volgens beschrijvingen van misdaden bijvoorbeeld verschillende tabernakels en sacristieën geplunderd. De Bokkenrijders zouden ook geparodieerde missen uitvoeren, ‘zwarte missen’ genoemd, om successen te vieren. Hosties zouden hierbij bijvoorbeeld op een verkeerde manier gebruikt worden, wat een belediging was voor de kerk.⁷

Het verhaal over de Bokkenrijders is een typisch volksverhaal. Het is een verhaal dat algemene bekendheid kent bij ‘het volk’ (hiermee wordt geen specifieke groep bedoeld) en dat wordt overgedragen door alle delen van de samenleving. Het is met zekerheid te stellen dat een

---

¹ Willem de Blécourt e.a., *Verhalen van Stad en Streek* (Amsterdam 2010) 17.

² Blécourt e.a., *Verhalen van Stad en Streek*, 17.

³ A. Blok, *De Bokkerijders: roversbenden en geheime genootschappen in de landen van Overmaas* (Amsterdam 1991) 11-15.

⁴ Blok, *De Bokkerijders*, 17.

⁵ Ibidem, 71.

⁶ Ibidem, 31-23.

⁷ Ibidem, 69-72.

deel van het verhaal over de Bokkenrijders, zoals het stuk over de vliegende bokken en de duivel, niet waar is. Er kan daarom gesteld worden dat dit verhaal een sage is. Een sage is een kort verhaal over een bovennatuurlijk wezen of verschijnsel. In tegenstelling tot sprookjes is het meestal een pessimistisch verhaal dat niet vrolijk afloopt. Sagen zijn meestal spannend en werden vroeger vaak als waarheid verteld. Sagen kunnen volkomen fictief zijn, maar kunnen ook aangedikte historische feiten zijn. De vraag wat er nu wel of niet waar is aan een sage komt geregeld voor en is ook gesteld over de Bokkenrijders.⁸ Dit heeft in de geschiedschrijving van de 20^e eeuw geleid tot twee verschillende visies. Ten eerste is er de visie van L. Augustus die stelt dat de Bokkenrijders nooit bestaan hebben en ten tweede is er de visie van A. Blok die stelt dat er wel degelijk sprake is geweest van een Bokkenrijdersbende.⁹ In dit onderzoek zal de nadruk echter niet liggen op het achterhalen van het wel of niet bestaan van de Bokkenrijders. De vervolgde Bokkenrijders hebben nooit op bokken door de lucht gevlogen, maar het is wel waar dat er op deze manier over mensen werd gesproken.

Dit onderzoek gaat niet om de historische werkelijkheid van een Bokkenrijdersbende maar om de beleving van mensen, de moraliteit, betekenis en normen en waarden die in geschriften over de Bokkenrijders terug te vinden zijn. In dit onderzoek zal antwoord gegeven worden op de onderzoeksvraag op welke manier er vanaf de 18^e tot en met 20^e eeuw werd geschreven over de Bokkenrijders en welke functie dit heeft gehad. Er zal gekeken worden naar verschillende verklaringen voor de Bokkenrijders in verschillende tijden. De geschriften en geschiedschrijving over de Bokkenrijders kunnen worden verdeeld in drie fasen. Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag zal er per fase aan de hand van geselecteerde literatuur een discoursanalyse worden uitgevoerd. Een discours bepaalt hoe er in een zekere periode over een bepaald fenomeen wordt gesproken. Het beschrijft niet alleen het fenomeen maar creëert dit ook. Het gaat er om welke betekenis aan het fenomeen wordt gegeven en niet of dit fenomeen wel of niet bestaat. Het uitgangspunt is kortom dat taal een eigen werkelijkheid kan construeren. Een discoursanalyse houdt in dat er onderzoek wordt gedaan naar de manier waarop werkelijkheden of meningen in taal geconstrueerd worden.¹⁰

De eerste fase zal in hoofdstuk één behandeld worden. Hierin wordt antwoord gegeven op de vraag hoe er in de 18e eeuw over de Bokkenrijders werd geschreven en welke functies deze werken hebben gehad. Hiervoor zullen historische bronnen uit de tijd van de Bokkenrijders gebruikt worden. Hieronder valt *Oorsprong, Oorzaek, Bewys en ontdekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende, Nagtdieven en Knevelaers, binnen de landen van Overmaeze* van Sleinada. Sleinada was een pseudoniem voor pastoor A. Daniels uit Schaesberg. Sleinada wordt gezien als een bevooroordeeld man, omdat hij zelf pastoor was en zijn vader schepen van Hoensbroek.

---

⁸ Blécourt e.a., *Verhalen van Stad en Streek*, 8-12.

⁹ P.J.H Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* (Hilversum 2000) 331-332.

¹⁰ H. van den Berg, 'Discoursanalyse', *KWALON* 9 (2004) 29-35.

Zijn boek is in 1779, aan het einde van de vervolgingen van de Bokkenrijders, geschreven. Dit boek is bruikbaar omdat Sleinada een sterk uitgesproken mening had over de bende en de straffen die hun opgelegd zijn als terecht beschouwde.¹¹ Andere historische bronnen zijn de processtukken van de vervolgte Bokkenrijders. Hieronder vallen onder andere de verhoren en ondervragingen. Hierin wordt duidelijk hoe over de Bokkenrijders gedacht werd.

De tweede fase zal in hoofdstuk twee behandeld worden en hierin wordt antwoord gegeven op de vraag hoe er in de 19^e eeuw over de Bokkenrijders werd geschreven en welke functies deze werken hebben gehad. De 19^e eeuw lijkt een periode te zijn waarin twee manieren ontstonden van schrijven over de Bokkenrijders. Er was een splitsing tussen 'serieus onderzoek' en volksboeken. Ten eerste zal het boek *De rooverbenden in de landen van Overmaas, Brabant, Holland en aan de Rijn in de vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw* van J. Russel geanalyseerd worden omdat Russel in 1877 als eerste de 'echte feiten' over de Bokkenrijders boven tafel probeerde te krijgen. Ten tweede zal *Ambtelijke brieven en andere bescheidenen over de bokkenrijders in het Staatsch land van Overmaas 1775-1782* van J. Habets worden geanalyseerd. Dit in 1887 uitgebrachte boek bracht het serieuze onderzoek naar de Bokkenrijders verder op gang. Ten derde zal het boek *Limburgsche legenden, sagen, sprookjes en volksverhalen* van H. Welters worden geanalyseerd. Dit wordt onderzocht omdat Welters, in tegenstelling tot Russel en Habets, nog helemaal geen feiten boven water probeerde te krijgen.¹² Volgens de volkskundige Fons Roeck hebben 19^e-eeuwse volksboeken de sagen over de Bokkenrijders sterk beïnvloed.¹³ Wellicht hebben ze dus ook de beeldvorming over de Bokkenrijders beïnvloed. Volksschrijvers in de 19^e eeuw gebruikten het thema de Bokkenrijders regelmatig voor hun fictieve romans. Dit leverde echter kritiek op omdat de romans te erg af zouden wijken van de historische feiten.¹⁴ Er is in de 19^e eeuw dus een bepaalde splitsing te zien tussen 'serieus onderzoek' en volksboeken die in dit hoofdstuk geanalyseerd zal worden.

De derde fase zal in hoofdstuk drie behandeld worden en hierin wordt antwoord gegeven op de vraag hoe er in de 20^e eeuw over de Bokkenrijders werd geschreven en welke functies deze werken hebben gehad. De belangrijkste onderzoeken en discussiepunten zullen in dit hoofdstuk geanalyseerd worden. Een voorbeeld hier van is *De Bokkerijders: Roversbenden en geheime genootschappen in de landen van Overmaas* van A. Blok. Zijn voornaamste bronnen zijn verhoren en verklaringen van verdachten. Het gebruik van processtukken werd in de 20^e eeuw een belangrijk discussiepunt. Augustus stelde in zijn artikel *Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders: Het ontstaan van een waandenkbeeld* namelijk dat alle

---

¹¹ Heemskundevereniging Schin op Geul, 'De Sjinnerbende, Bokkerijders uit Schin op Geul, Walem en Strucht (2)', http://www.heemkundesjin.nl/periodieken/8-de_sjinnerbende_2.pdf (27 november 2013).

¹² L. Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders: Het ontstaan van een waandenkbeeld', *PSHAL* 127 (1991) 69-74.

¹³ Blécourt e.a., *Verhalen van Stad en Streek*, 563.

¹⁴ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 69-74.

onderzoeken tot dan toe niet kritisch genoeg zouden zijn geweest ten opzichte van de gerechtsbronnen. Deze gerechtsbronnen zouden het resultaat zijn van onterechte vervolging van zogenaamde Bokkenrijders. Augustus levert in dit essay vooral harde kritiek op de onderzoeken die uit zijn gegaan van gerechtsbronnen ter bewijs van het bestaan van een Bokkenrijdersbende.¹⁵

Naast de academische onderzoeken is er in de 20^e eeuw ook op andere, minder serieuze manieren over de Bokkenrijders geschreven. De wijze waarop dit is gedaan en de functie hiervan zal in dit onderzoek onderzocht worden. Het meest bekende voorbeeld hiervan is waarschijnlijk het verhaal van de Bokkenrijders in de strip Suske en Wiske. Een ander voorbeeld is de boekenserie *De bende van de Bokkenrijders* van Ton van Reen. Onderzoek naar de functie van dit soort boeken is interessant omdat identiteit een veelbesproken onderwerp is. Verhalen die al generaties lang verteld worden in een bepaalde regio zijn vaak gebruikt om de regionale identiteit te versterken.¹⁶ Er zal gekeken worden of dit in het geval van deze fictieve verhalen uit de 20^e eeuw ook zo is.

---

¹⁵ Ibidem, 149-150.

¹⁶ S. van Oostveen, Kiste Trui, Amersfoortse Keientrekkers en de Peelkabouters van Horst. Het claimen van volksverhalen door gemeenten en de rol van identiteit (Faculty of Humanities Theses, Utrecht 2008)18-20.

Hoofdstuk 1: de Bokkenrijders beschreven in de 18^e eeuw

In het eerste deel van dit hoofdstuk zal worden onderzocht hoe er in gerechtstukken over de Bokkenrijders is geschreven en welke functie dit heeft gehad. Dit zal worden gedaan aan de hand van zesentwintig bestudeerde gerechtstukken die online beschikbaar zijn via Rijkckheytt.¹⁷ Rijkckheytt is het gemeentearchief voor Brunssum, Heerlen, Nuth, Simpelveld Voerendaal en Gulpen-Wittem.¹⁸ Er zal in het tweede deel van dit hoofdstuk worden onderzocht wat voor beeld Sleinada in het boekje *Oorsprong, Oorzaeke, Bewys en ontdekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende, Nagtdieven en Knevelaers, binnen de landen van Overmaeze* (1779) schetst van de Bokkenrijders en welke functie dit heeft gehad. Dit boekje is de eerste publicatie over de Bokkenrijders.¹⁹ Aan de hand van de geselecteerde bronnen zal een discoursanalyse worden uitgevoerd en antwoord worden gegeven op de deelvraag: hoe werd er in de 18^e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie had dit? Antwoord op deze vraag is noodzakelijk om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden omdat de 18^e eeuw, zoals blijkt uit de inleiding, als eerste fase beschouwd kan worden waarin werd geschreven over de Bokkenrijders. Deze fase was in de tijd van de Bokkenrijders zelf.

De gerechtstukken

Johan Benders, ook wel 'Homperts Hans' genoemd, werd in 1773 veroordeeld voor verschillende diefstallen, huisbraken en geweldenarijen. De kalverdrijver werd na het scherper examen veroordeeld tot de galg. Na het scherper examen, een ondervraging onder tortuur, heeft hij toegegeven medeplichtig te zijn geweest aan een aantal misdaden. Hij zou zich met een grote menigte 'nagtsdieven' en 'knevelaars' geassocieerd hebben. De daden waar hij voor wordt beschuldigd worden duivels genoemd. Ook wordt er in zijn gerechtsdossier gesproken over een eed: 'Art 17 verklaart geen eed uitgeswooren te hebben, ook nooit daarbij geassisteert te hebben.'²⁰ Om wat voor soort eed het precies gaat wordt in dit dossier niet erg duidelijk. In het gerechtsdossier van de metselaar Frans Bouwmans wordt ook gesproken over een eed. Ook Bouwmans moest verklaren geen eed te hebben gezworen. In tegenstelling tot het dossier van Benders wordt in dit dossier wel gesproken over een bende. Er staat dat hij een medelid is van

---

¹⁷ Rijkckheytt centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgd' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijckheytt.nl/sjablonen/rijckheytt/pagina.asp?pagina=175> (13-1-2014). Toelichting: zie gerechtsbronnen literatuurlijst.

¹⁸ Rijkckheytt centrum voor regionale geschiedenis, 'Betekenis naam' (versie 10 juli 2008), <http://www.rijckheytt.nl/sjablonen/rijckheytt/pagina.asp?subsite=100&onderwerp=32> (7 november 2013).

¹⁹ Blok, *De Bokkerijders*, 33.

²⁰ Rijkckheytt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Joannes Benders, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168, <http://www.rijckheytt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Benders%20Joannes.pdf>, 10.

een ‘godlose bende gauwdieven’ die een lange tijd de omgeving heeft lastiggevalen.²¹

Vergelijkbare vage beschrijvingen over dieven en een beruchte bende komen in alle zesentwintig gerechtsdossiers voor. Ook wordt tijdens veel verhoren gevraagd naar een eed. Het is echter opvallend dat er in geen één van de zesentwintig dossiers wordt gesproken over een Bokkenrijdersbende.²² Volgens Blok vormt het dossier van Edmond Smeets uit 1773 een uitzondering omdat hij als enige ‘Bokrijder’ wordt genoemd. De naam Bokkenrijder werd door de instituties dus nog niet gebruikt. Na het onderzoeken van de dossiers lijkt Bloks stelling, dat de benaming Bokkenrijders pas na de vervolgingen onder het volk is ontstaan, juist. Justitie geeft in de stukken geen aandacht aan vliegende bokken. Bloks stelling dat mysterieuze beeldvorming rondom de bende geen rol zou hebben gespeeld in de vervolgingen is echter onjuist.²³ Het belangrijkste bewijs hiervoor is dat de vraag naar een eed in de meeste onderzochte processtukken naar voren komt en dit mysterieuze aspect dus wel degelijk van belang is. Zo wordt in het dossier van Martijn Crousen de volgende vraag gesteld: ‘Te vragen of den gewoonlijke eede bij de bende gebruikelijk uijtgesworen heeft waar sulks geschied door wie daar toe aangesproken en welke daar aan present zijn geweest.’²⁴ Het idee van een eed was wel degelijk aanwezig bij justitie.²⁵ De verklaringen die naar aanleiding van dit soort vragen onder tortuur zijn gegeven hebben hoogstwaarschijnlijk bijgedragen aan de legendevorming van de Bokkenrijders en aan de mysterieuze en negatieve beeldvorming rond de bende. Zo verklaarde Gerardus van den Roost de gebruikelijke eed te hebben gezworen. Hij zou de duivel eren en God en alle heiligen hebben afgezworen.²⁶

Hoewel justitie de naam Bokkenrijders niet laat vallen, wordt er in de zesentwintig dossiers wel degelijk een negatief beeld geschapen van de ‘beruchte bende’.²⁷ Naast de eed zorgen een aantal andere aspecten voor de negatieve beeldvorming. Er komt in de processen sterk naar voren dat de bende in groten getale opereerde en het liefst ‘s nachts. Hier kwam vaak veel geweld bij kijken. In het dossier van Frans Boumans komt naar voren dat de beruchte

---

²¹ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Frans Boumans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168b,

<http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Frans%20Boumans.pdf>, 23.

²² Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgden' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?pagina=175> (13 januari 2014). Toelichting: zie gerechtsbronnen literatuurlijst.

²³ Blok, *De Bokkerijders*, 31-32.

²⁴ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Matthijs Crousen, 1774, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168,

<http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Mathijs%20Crousen.pdf>, 6.

²⁵ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkenrijders', 107-111.

²⁶ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Gerardus van Roost, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Gerardus%20van%20den%20Roost.pdf>, 13-14.

²⁷ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgden' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?pagina=175> (13-1-2014). Toelichting: zie gerechtsbronnen literatuurlijst.

bende vaak mensen mishandelde tijdens een overval.²⁸ In het dossier van Leonard Spiers wordt benadrukt dat het om mishandeling van ‘goede inwoners’ gaat.²⁹ Thomas Boumans verklaart zelfs dat er tijdens de overval in Würm drie vrouwen zijn verkracht door de bendeleden.³⁰ Als veelgebruikte wapens worden stokken en ‘schietgeweer’ genoemd en in bijna alle dossiers wordt gesproken over buitverdeling. Hieruit blijkt kortom dat de bendeleden in staat waren zwaar geweld te gebruiken om geld of waardevolle spullen in handen te krijgen.

De beeldvorming van de bende is nog negatiever doordat iedereen die onder scherper examen stond de misdaden bekende. Ongegronde geruchten konden op deze manier in waarheden worden veranderd. Van de zesentwintig onderzochte personen stond het merendeel, namelijk eenentwintig personen, onder scherper examen. Twee van de overige vijf personen zijn al in voorarrest gevlucht. Bij twee anderen is de beschuldiging ingetrokken of de straf sterk verminderd.³¹ Slechts één persoon, Leonard Spiers, gaf bij de confrontatie met andere verdachten aan schuldig te zijn.³² Door martelingen uit te voeren kreeg justitie dus meestal ‘gelijk’. Wanneer iemand niet toegaf werd de persoon in de meeste gevallen gemarteld en naarmate het proces duurde werden deze martelingen heftiger. Op deze manier werden er volgens Augustus veel bekentenissen uitgelokt die in twijfel getrokken kunnen worden. De stem van de veroordeelde is niet terug te lezen in de processtukken. Veroordeelden mochten alleen antwoorden op gerichte vragen. De verdachte werd op geen enkele manier verdedigd of bijgestaan.³³

Er kan kortom gesteld worden dat het beeld dat in de processtukken van de bende wordt geschetst zeer negatief is. Geweldpleging, verkrachting en wapengebruik komt allemaal voor in de processtukken. Daarnaast bekende iedereen onder scherper examen de misdaden, waardoor de beschuldigingen werden bevestigd. Na het analyseren van de processtukken blijkt dat de naam Bokkenrijders in de processtukken niet voorkomt en waarschijnlijk door justitie niet werd gebruikt. De functie van de processtukken is dat men nu altijd kon teruggrijpen op de stukken waarin de daad werd toegegeven.

---

²⁸ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Frans Boumans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168b,

<http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Frans%20Boumans.pdf>, 23.

²⁹ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Leonard Spiers, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168,

<http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Spiers,%20Leonard.pdf>, 8.

³⁰ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Thomas Boumans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168b, 19.

³¹ Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgd' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?pagina=175> (13-1-2014). Toelichting: zie gerechtsbronnen literatuurlijst.

³² Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Leonard Spiers, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168,

<http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Spiers,%20Leonard.pdf>, 3-10.

³³ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 112.

Sleinada: beeldvorming van de Bokkenrijders

Sleinada maakt duidelijk dat Overmaas en aangrenzende gebieden te maken hebben met een verschrikkelijke bende. Zo stelt Sleinada: ‘Deeze by elkander gerotte bande komt my niet anders voor als eene aengroeyende en invreetende krankheyd.’³⁴ Zijn standpunt is dat de misdaden het land bederven en dat dat de misdadigers uitgeroeid moeten worden. Dit negatieve beeld heeft een sterke overeenkomst met de beeldvorming in de gerechtsstukken. In de dossiers van Nicolaas Herzeler wordt bijvoorbeeld gesproken over ‘onmenselijke knevelaars’ en in het dossier van Willem Hartzog over een ‘godloze bende’.³⁵ Het standpunt dat de misdadigers uitgeroeid moesten worden is ook terug te vinden in de gerechtsstukken. Een voorbeeld hiervan is het vonnis van Bernard Kempenaar. Hierin stelt de schout dat dit soort ‘enorme euveladen’ niet getolereerd kunnen worden in het land. De beklaagde dient omgebracht te worden op de gebruikelijke plek voor dit soort misdaden, de galg.³⁶

De herkomst van de bende beschrijft Sleinada als volgt. In oude geschriften heeft hij gelezen en van oude mensen heeft hij gehoord dat deze ‘pest van diefstallen’ uit verre landen hier naar toe zou zijn gekomen. Het is volgens Sleinada algemeen bekend dat er in de tijd van de Roomse keizer Leopold door de keizer Mohomet IV meer dan 43000 Christenen zijn omgebracht. Veel mensen zijn tijdens deze oorlog toen gevlucht en het grootste gedeelte hiervan was van het ‘slegte slag’. Om welke mensen het precies gaat blijkt niet duidelijk uit Sleinada’s beschrijving. Men noemt dit volk volgens Sleinada doorgaans Tateren, Egyptenaeren, heydenen of Saraseenen. Sleinada noemt ze pelgrims die onder een dekmantel van bedelaren roofden en stalen. Toen in Nederland duidelijk werd dat deze duivelse bende ‘het zaed der ondeugd’ op de nietsvermoedende inwoners had geplant, hebben de landrechters actie ondernomen. Ze hebben deze pelgrims met de dood gestraft, gemarteld of verbannen uit Nederland. Hoewel de overheden effectief hebben gehandeld zijn er volgens Sleinada helaas nog pelgrims overgebleven. Volgens Sleinada bestaat de bende van oorsprong uit dit soort ‘uytlandsche deugnieten’ en hebben enige inlanders zich hier achter kunnen verschuilen.³⁷

Sleinada suggereert dus dat de bende van oorsprong bestaat uit mensen met een vreemde herkomst. Het is opvallend dat Sleinada deze bewering nauwelijks toelicht en het

---

³⁴ S.J.P. Sleinada, *Oorsprong, Oorzaake, Bewys en ontdekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende, Nagtdieven en Knevelaers, binnen de landen van Overmaeze* (Maastricht 1971), 9.

³⁵ Rijkshoofden van regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Nicolaas Herzeler, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168, <http://www.rijkshoofden.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Nicolaas%20Herzeler.pdf>, 54. en Rijkshoofden van regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Willem Hartzog, 1773-1776, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijkshoofden.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Willem%20Hartzog.pdf>, 3.

³⁶ Rijkshoofden van regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Bernard Kempenaar, 1773. Archief Schepenbank Heerlen, Inv. nr. 1168., <http://www.rijkshoofden.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Kempenaar%20Bernard.pdf>.

³⁷ Sleinada, *Oorsprong, Oorzaake, Bewys en ontdekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende*, 10-13.

vanzelfsprekend lijkt te vinden dat de oorsprong van de bende buiten de gemeenschap ligt. Deze beweringen staan haaks op de bevindingen van Blok. Blok stelt dat vreemde, rondtrekkende volken nauwelijks een rol hebben gespeeld in de bende. Volgens Blok bestonden de leden voornamelijk uit autochtone mensen die opgegroeid waren in de omgeving en hier werkten. Dit blijkt volgens Blok uit de correspondentie van de rechtbanken, de bijnamen van de leden en de uit de streek afkomstige achternamen.³⁸ Wanneer we naar de archiefstukken kijken blijkt dat bij negentien van de zesentwintig personen een geboorteplaats is genoemd.³⁹ Op één persoon na, namelijk Jacobus Schosmans, kwam iedereen uit Limburg. Schosmans was afkomstig uit het kanton Uri te Zwitserland.⁴⁰ Bloks standpunt lijkt dus juist te zijn.

Het volksverhaal dat over de bende werd verteld, namelijk dat zij op rondvliegende bokken reden die de duivel in vermomming was, is volgens Sleinada niet waar. Hij was er wel van overtuigd dat de duivel tot zoiets in staat kon zijn. Hij noemt dat hier bewijs voor te vinden is in de Bijbel, in het vierde hoofdstuk van Mattheus. Hierin staat dat 'onzen Saligmaker', hiermee bedoelt hij Jezus, door de duivel op 'de Tinne van den Tempel van Jeruzalem' is gevoerd. Als de duivel zoiets zou kunnen doen bij een mens geworden God, zou hij dat zeker kunnen doen met duivels geworden mensen. Hoewel Sleinada er dus van overtuigd is dat de duivel machtig genoeg is om zoiets te doen, blijft hij er bij dat deze bende ter voet is geweest. Waarom hij hiervan overtuigd is wordt niet duidelijk.⁴¹ Het beeld dat hij van de bende schetst is dus niet dat van op bokken vliegende misdadigers. Hierin is een overeenkomst te vinden met het beeld dat in de archiefstukken geschetst is van de bende. Ook justitie heeft, zoals wij eerder in het hoofdstuk hebben gezien, niet gesproken over vliegende bokken.

Hoewel Sleinada niet gelooft in het verhaal van de vliegende bokken, lijkt hij wel te geloven in het bestaan van een mysterieuze eed. Dit drukt dan ook een stempel op de beeldvorming van de Bokkenrijders. De eed zwerden de Bokkenrijders volgens Sleinada op heilige plaatsen, namelijk in verschillende kapellen. Dit waren de kapel van Sint Leonard in s'Hertogenrade, de kapel van Sint Rosa in de buurt van Sittard, een kapel gelegen in de buurt van Urmond aan de Maas en een kapel gelegen in het bos van Schaesberg. Tijdens de eed moest de betreffende persoon twee linker vingers opsteken en met zijn rechtersvoet op een crucifix of op een beeld van Maria gaan staan. Vervolgens zou hij een aantal punten moeten zweren.⁴² Ten eerste moest de persoon God en alle heiligen afzweren. Ten tweede moest de persoon zweren altijd, zelfs onder tortuur, trouw te blijven aan de bende. Ten derde moest de persoon beloven

---

³⁸ Blok, *De Bokkerijders*, 54-55.

³⁹ Rijkshoofdstek centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgd' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijkshoofdstek.nl/sjablonen/rijkshoofdstek/pagina.asp?pagina=175> (13-1-2014). Toelichting: zie gerechtsbronnen literatuurlijst.

⁴⁰ Rijkshoofdstek centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Jacobus Schosmans, 1773, Archief Schepensbank Heerlen, inv. nr. 1168, <http://www.rijkshoofdstek.nl/upload/100/pdf/Bokkerijders/Dossier%20Schosmans,%20Jacobus.pdf>, 2.

⁴¹ Sleinada, *Oorsprong, Oorzaek, Bewys en ontdekking van een Godloze Bezwoorne Bende*, 61-62.

⁴² *Ibidem*, 61-67.

zich voor te doen als een oprechte Christen. Ten vierde moest de persoon beloven bij iedere vergadering aanwezig te zijn. Ten vijfde moest de persoon zweren om los van de Bokkenrijdersbende geen andere misdaden te begaan.⁴³ De beschrijving wordt door Sleinada gegeven zonder dat er bewijs wordt geleverd. Sleinada lijkt overtuigd te zijn van de juistheid van dit verhaal. Deze overtuiging is ook te herkennen in de archiefstukken. Zoals we hebben gezien was het idee van een samenzwering en een eed ook aanwezig bij justitie.

Sleinada: doel en functie

Een onderliggende functie hebben we al kunnen vinden in Sleinada's boekje, namelijk het afschuiven van de schuld op vreemdelingen. Hiernaast heeft het boekje nog meer functies. In het 'voorberigt' beschrijft Sleinada de functies zelf. De eerste functie is de landen van Overmaas weer een goede naam geven. Deze zouden in andere steden als een 'Sodom en Gomorra' afgeschilderd zijn. De tweede functie is het waarschuwen van mensen. Dit om vergelijkbare daden in de toekomst te voorkomen.⁴⁴ De tweede functie komt sterk naar voren in de tweede helft van het boek. In dit deel heeft Sleinada een bendelid gevraagd hoe het komt dat zoveel mensen, zelfs brave en eerlijke, lid zijn geworden. Het bendelid heeft Sleinada zes redenen gegeven.⁴⁵ Deze heeft Sleinada verwerkt in zijn boekje en gebruikt als waarschuwingpunten. Sleinada maakt hierin een sterk onderscheid tussen het goede en het kwade. De algemene boodschap hiervan is dat kwaad voorkomen kan worden door je aan de christelijke leer te houden. Het verspreiden van de christelijke normen en waarden kan dus ook als functie van dit boekje worden gezien. De onderstaande redenen voor toetreding komen totaal niet overeen met de redenen die onderzoekers in de 20e eeuw gaven voor het toetreden tot de bende. Zo stelden Pfeifer en Erkens in hun onderzoek naar de vervolgingen in Elsloo dat men hier toetrad uit armoede en verzet tegen het feodale systeem.⁴⁶

Reden nummer één heeft te maken met de slechte opvoeding en verkeerde voorbeelden van de opvoeders. Reden nummer twee heeft te maken met het feit dat deze mensen vaak 's nachts gingen rondzwerven. Jongeren zouden 's nachts op straat schreeuwen, godslasteren en 'uit vryen gaen'. Tevens is er 's nachts het gevaar betrokken te raken bij een misdaad. Reden nummer drie heeft te maken met onze 'bedorven natuur'. Mensen zouden hieraan toegeven en overmatig drinken en kaart spelen. De kaartspellen zorgen er volgens Sleinada voor dat mensen in geldproblemen komen en uit stelen gaan. Het drankmisbruik zou zorgen dat mensen door het kwaad vervoerd worden. Reden nummer vier is de zonde van onkuisheid die wordt uitgelokt door de vervoering van 'vrouwpersonen'. Een goede vrouw is volgens Sleinada kuis en zuiver

---

⁴³ Ibidem, 64-66.

⁴⁴ Ibidem, 1-4.

⁴⁵ Ibidem, 76.

⁴⁶ M. Pfeifer en E. Erkens, *Ze hingen in drie reysen: Lotgevallen van een onbekende groep Bokkerijders* (Elsloo 1987) 14.

en behoudt de man van zijn 'vleselijke driften'. Verschillende 'onbeschaemde geyle' vrouwpersonen zouden eerlijke, brave jongemannen bij de bende gelokt hebben en gezorgd hebben dat deze mannen uiteindelijk een schandelijke dood moesten krijgen. Als reden nummer vijf noemt Sleinada de begeerlijkheid van vreemde tijdelijke goederen. Hiermee bedoelt hij de drang naar rijkdom. Goud en zilver hebben volgens hem vele mensen bedorven. Als reden nummer zes noemt hij het falende beleid van de rechters. Deze zouden verkeerd en te zacht gestraft hebben.⁴⁷

Sleinada schetst kortom een negatief beeld van de Bokkenrijders. Hij ziet ze als een godslasterlijke bende die zijn oorsprong vindt in het buitenland. Hoewel hij niet gelooft dat zij op bokken vlogen, lijkt hij wel overtuigd te zijn van het bestaan van de eed. Hierdoor wordt dit volksverhaal in leven gehouden. Zoals is beargumenteerd heeft het boekje een aantal functies. Deze zijn Overmaas weer een goede naam geven, mensen waarschuwen en behouden van het kwaad, het aanwijzen van de schuldigen en het uitdragen van de christelijke leer.

De analyse

Het antwoord op de deelvraag, op welke manier werd er in de 18e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie had dit, is dat er in de 18e eeuw bovenal negatief werd geschreven over de Bokkenrijders. Er was sprake van één discours waarin de Bokkenrijders altijd negatief werden besproken. Dit komt omdat we de stem van de bendeleden niet terugvinden in de bronnen. Tijdens de processen hadden de Bokkenrijders geen enkele manier om zichzelf te verdedigen. De verklaringen zijn onder tortuur afgelegd, waardoor niet duidelijk wordt wat de mening van de verdachte zelf was of wat de beweegredenen van deze mensen waren. Wij zien in de processtukken daarom alleen wat justitie wilde zien. De processtukken hadden een praktische functie. Via deze bronnen kon altijd teruggegrepen worden op de stukken waarin men de daad toegaf. Het kon gebruikt worden als excuus voor de grote aantallen vervolgingen.⁴⁸ Voor Sleinada gold dat hij sterk bevooroordeeld was en aan de kant van justitie stond. De Bokkenrijders waren hem geen goed woord waardig. In het begin van het boekje noemt hij al dat het noodzakelijk is dat deze bende uitgeroeid wordt. Niet leven volgens de christelijke normen en waarden leidde volgens Sleinada uiteindelijk tot toetreden tot de bende. Het boekje had daarom vooral een waarschuwende functie.

Justitie en Sleinada, zo blijkt uit de bronnen, geloofden niet werkelijk dat de bendeleden op duivelse bokken vlogen. Desondanks bevestigt Sleinada wel dat dit in de macht van de duivel ligt, waardoor dit verhaal door Sleinada indirect in stand wordt gehouden. Na het analyseren van de bronnen blijkt dat Sleinada en justitie er wel van overtuigd waren dat er

---

⁴⁷ Sleinada, *Oorsprong, Oorzaake, Bewys en ondekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende*, 75-95.

⁴⁸ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 112.

sprake moet zijn geweest van een duivelse eed. Door middel van hun taalhandelingen creëerden de 18^e-eeuwse bronnen dus uiteindelijk het beeld van een mysterieuze bende met een duivelse eed. Dit heeft waarschijnlijk verstrekkende gevolgen gehad op lezers van deze bronnen.

Hoofdstuk 2: de Bokkenrijders beschreven in de 19^e eeuw

In de 19^e eeuw gingen er volgens Augustus nog veel verhalen rond die gericht waren op de mysterieuze kant van de Bokkenrijders. Wel trachtten de eerste auteurs een poging te doen tot serieuze geschiedschrijving over dit onderwerp.⁴⁹ In dit hoofdstuk zullen drie geselecteerde boeken uit de 19^e eeuw onderzocht worden. Dit zijn: ‘*Limburgsche legenden, sagen, sprookjes en volksverhalen*’ (1875) van H. Welters, ‘*Ambtelijke brieven en andere bescheidenen over de Bokkenrijders in het Staatsch land van Overmaas 1775-1782*’ (1887) van J. Habets en ‘*De rooverbenden in de landen van Overmaas, Brabant, Holland en aan de Rijn in de vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw*’ (1877) van J. Russel. Per boek zal worden geanalyseerd wat de bedoeling of functie van het werk is geweest. Daarnaast zal worden bestudeerd wat voor beeld de auteur schetst van de Bokkenrijders. Aan de hand van de geselecteerde literatuur zal een discoursanalyse worden uitgevoerd en antwoord worden gegeven op de volgende deelvraag: hoe werd er in de 19^e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie had dit? Antwoord op deze vraag is noodzakelijk om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden omdat de 19^e eeuw, zoals blijkt uit de inleiding, als tweede fase beschouwd kan worden waarin er werd geschreven over de Bokkenrijders. In deze periode begon men op een onderzoekende manier te schrijven over de Bokkenrijders.⁵⁰

H. Welters: verhaal als Limburgs cultureel erfgoed

Uit de inleiding van Welters boek komt naar voren dat hij een groot liefhebber was van Limburg. Dit blijkt onder andere uit zinnen zoals: ‘Ik bemin u, o land van Limburg, welks naam mij toeklinkt, zoo zoet als een harptoon, zoo zacht als de zucht der golf, die wegsterft op den oever van uwen Maasstroom.’⁵¹ Welters stelt dat in de uiting van het gevoel van vaderlandsliefde nog één ding belangrijker is dan de verering van de Limburgse bodem die ons draagt en voedt, namelijk de volksverhalen. Deze zouden de Limburgse geboortegronden ‘verheffen’. Volgens Welters zouden de volksverhalen meer leven schenken aan het Limburgse verleden. Hij stelt dat het de uitingen zijn van het Limburgse karakter en de Limburgse zeden. Het hoofddoel van het boek is volgens Welters om Limburg beter te leren kennen en het meer te gaan beminnen.⁵²

Op een bijna poëtische manier verwoordt hij dat het van zeer groot belang is dat legenden, sagen en volksverhalen worden opgeschreven. Hij vergelijkt de geschiedschrijving met een ‘schaduwrijke en vruchtbare boom’ die zal voort bloeien op ons graf. Welters noemt het belang van de plaatsbeschrijvingen. Hier ligt volgens hem namelijk de aantrekkelijkheid van

---

⁴⁹ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 69-74.

⁵⁰ Ibidem, 69,74.

⁵¹ H. Welters, *Limburgsche legenden, sagen sprookjes en volksverhalen* (Venlo 1875-1876) 4.

⁵² Welters, *Limburgsche legende*, 3-6.

volksverhalen. Volgens hem kun je een ‘landman’ geen kippenvel bezorgen met een algemeen spook- of moordverhaal. Iemand echt doen laten huiveren kan alleen wanneer er wordt vermeld waar het voorval precies heeft plaatsgevonden en in welke familie. Om dit soort plaatselijke verhalen te kunnen opschrijven heeft Welters naast Nederlandse en buitenlandse boeken gebruik gemaakt van mondelinge overleveringen en naamloze of onbekende stukken.⁵³

De verhalen die in het boekje zijn verzameld zijn allemaal erg mysterieus. Het zijn spannende verhalen die duidelijk geschreven zijn om mensen spanning en amusement te bezorgen. In één verhaal komt naar voren dat de bende zijn oorsprong vindt in andere landen. Hierin is een overeenkomst te zien met het boekje van Sleinada. Ook Welters noemt dat deze mensen, Tateren of Egyptenaren genoemd, het ‘zaad der ondeugd’ hadden verspreid over de Limburgse bevolking. De mensen worden beschreven als donkerbruin van kleur, met witte tanden en gitzwart haar. Zij zouden geld verdienen met waarzeggen, goochelen en dansen. Ze hadden volgens Welters geen opvoeding en waren leugenachtig. Zo zouden ze dode honden en katten beschouwen als lekkere hapjes en zeggen dat hun kerk gebouwd was van kaas.⁵⁴

De Bokkenrijders worden in de verhalen als echte slechteriken neergezet. Zo gaat één verhaal over twee leden van de Bokkenrijders die uit wraak voor de vervolging van hun vader het huis van een ambtenaar in brand steken.⁵⁵ In een ander verhaal wordt een pastoor op klaarlichte dag beroofd van 600 fl. door een vriend uit het dorp, die eigenlijk een Bokkenrijder blijkt te zijn.⁵⁶ Een derde verhaal geeft een typische beschrijving van de mysterieuze bende. In dit verhaal staat dat je de Bokkenrijders kon herkennen aan een aantal kenmerken. ‘[...]roet en zwartsel onkennelijke ruwe trekken, gloeiende oogen, vloek- en schimptaal, maar vooral aan de korte hulslen, pistolen en dolkmessen, die zij bij zich droegen, kon men al spoedig bemerken dat die kerels hier niet met het beste doel in het nachtelijk uur waren vergaderd.’⁵⁷ Deze nachtdieven vielen volgens dit verhaal onder de macht van de duivel. De bokken waar zij op zouden vliegen zouden lange vleermuisvleugels hebben. In dit verhaal begaan zij een aantal gruwelijke misdaden. Zo vermoorden zij een weduwnaar en zijn negenjarige zoontje tijdens een beroving. Ook wordt een afvallige Bokkenrijder, die weer ‘teruggekeerd zou zijn tot God’, op gruwelijke wijze vermoord in zijn werkplaats.⁵⁸

Na het analyseren van de verhalen en de inleiding kan geconcludeerd worden dat de Bokkenrijders als slechte personen werden afgebeeld. Door Welters worden niet echt uitspraken gedaan over het al dan niet bestaan van de bende. Het zijn verhaaltjes ter vermaak van de lezer. Het was niet Welters bedoeling om het verschijnsel van de Bokkenrijders te verklaren, maar

---

⁵³ Ibidem, 3-6.

⁵⁴ Ibidem, 78-79.

⁵⁵ Ibidem, 95-96.

⁵⁶ Ibidem, 93-94.

⁵⁷ Ibidem, 83.

⁵⁸ Ibidem, 82-93.

meer om dit soort Limburgse sagen in leven te houden. Zoals hij noemt zouden deze overleveringen Limburg verheffen. Het zou Limburg met '[...] eenen onverwelkbaren krans van glorie en bevalligheid omstralen'⁵⁹. Opvallend vaak gebruikt de auteur 'ons' of 'mijn' Limburg, waardoor het boek een soort Limburgs patriottisme uitstraalt. Welters lijkt met dit boek een eenheidsgevoel te willen creëren onder de Limburgers. Dit blijkt ook uit het feit dat hij noemt dat de bende vooral bestond uit vreemden.

Dit eenheidsgevoel willen creëren is geen zeldzaam verschijnsel. Volksverhalen, sagen en legenden worden wel vaker door een bepaalde gemeenschap toegeëigend voor een bepaald doel. Het bezit van een lokaal stukje immaterieel cultureel erfgoed kan namelijk werken als een samenbindende factor.⁶⁰ Vooral in de 19^e eeuw was er een grote behoefte aan identiteitsvorming. Historici hebben toen vaak een 'positieve' bijdrage aan het aanwakkeren van bepaalde nationalistische, in dit geval 'Limburgse', sentimenten geleverd.⁶¹ Het culturele erfgoed is een belangrijk sociaal bindmiddel. Een gezamenlijk verhaal, ritueel of traditie draagt bij aan sociale cohesie, culturele saamhorigheid en politieke consensus.⁶²

J. Habets: het gebruik van archiefbronnen

Volgens Augustus bracht Habets het eerst serieuze onderzoek naar de Bokkenrijders op gang.⁶³ De insteek van Habets is duidelijk heel anders dan die van Welters. Dit blijkt uit het feit dat hij archiefstukken heeft gebruikt maar ook uit het feit dat hij een verklaring zocht voor het ontstaan van de bende. Habets' werk bestaat uit een inleiding, waarin hij zijn visie geeft op de Bokkenrijdersbende, en een groot aantal brieven en bescheiden. De bescheiden en brieven die worden uitgegeven hebben betrekking op het land van 'Staatsch Valkenburg'. De meeste brieven en stukken in het boekje zijn uitwisselingen tussen de civiele rechter van het land Valkenburg, graaf Johan Waleram, en luitenant-voogd Pélerin. Habets noemt in zijn inleiding dat Pélerin ten tijde van de befaamde bende nachtdieven, als luitenant-voogd aanwezig was bij de rechtbanken.⁶⁴

Volgens Habets zou men uit de brieven en stukken kunnen halen hoe de 'menschlievende' rechtsgeleerde en ambtenaar, Pélerin, over de Bokkenrijders dacht. Het woordje 'menschlievende' laat duidelijk zien dat Habets aan de kant van Pélerin stond. Pélerin drong in de brieven aan op een minder frequent gebruik van tortuur en de oprichting van 'Tugt- of Rasphuijsen'. Ondanks dit had hij een negatief beeld van de veroordeelden en twijfelde hij

---

⁵⁹ Ibidem, 5.

⁶⁰ Blécourt e.a., *Verhalen van Stad en Streek*, 12.

⁶¹ J. Tosh, *The Pursuit of History. Aims, methods and new directions in the study of modern history* (Harlow 2010) 15-17.

⁶² L.J. Dorsman, E. Jonker en K. Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000) 35-36.

⁶³ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 70.

⁶⁴ J. Habets, *Ambtelijke brieven en andere bescheiden over de bokkenrijders in het Staatsch land van Overmaas, 1775-1785* (Roermond 1887) 3-6.

niet aan hun schuld en medeplichtigheid.⁶⁵ Dat Habets hierover hetzelfde dacht wordt snel duidelijk door het negatieve beeld dat hij in de inleiding van de bende schetst. Dit beeld blijkt onder andere uit de verklaring die hij geeft voor het ontstaan van de bende. Volgens Habets bestonden de Bokkenrijders van de eerste en tweede periode vooral uit boeren en landlieden die in financiële nood waren. Hun optreden kan worden toegeschreven aan de armoede die was ontstaan wegens oorlog, het mislukken van de oogst, de versnippering van het land en de hoge tolgeden die de inwoners moesten betalen aan de regering. Habets benadrukt vervolgens dat deze verarming vergezeld ging met verwildering van het volk op moreel en godsdienstig gebied. De ‘landman’ had volgens Habets afkeer van arbeid, was lui en moedeloos. De landman gaf zich daarnaast over aan misbruik van drank en zingenot. Om deze redenen vond men het voordeliger, ondanks het gevaar voor eigen leven, te teren op het geld van de bestolen rijken.⁶⁶

Het slechte beeld dat Habets schetst van de ‘landman’ kan verklaard worden doordat hij afkomstig was van een hogere klasse. Hij had gestudeerd en was rijksarchivaris van Limburg. Habets maakte deel uit van een familie die veel geleerde en ‘verdienstelijke’ mannen had voortgebracht.⁶⁷ In de 19^e eeuw werd er door de elite neergekeken op het lagere volk. Het idee dat het volk onbeschaafd en onzedelijk was komt herhaaldelijk voor in geschriften.⁶⁸ Het werk van Habets is kortom te plaatsen in het elitaire discours van klasse in de 19^e eeuw.

Hoewel Habets’ overheidsstukken over dit onderwerp heeft vrijgegeven, lijkt het er op dat deze niet kritisch geanalyseerd zijn in het boek. Het deel na de inleiding is namelijk een rechtstreekse overname van de archiefstukken waarop verder geen commentaar is geleverd. Uit zijn inleiding kan worden opgemaakt dat hij de informatie uit de archiefstukken automatisch voor waar heeft aangenomen en niet objectief heeft gekeken naar de meningen en standpunten van Pélerin en Waleram.⁶⁹ Als persoon uit de hogere klasse ging hij automatisch uit van het morele verval van het volk. Er kan kortom geconcludeerd worden dat Habets het serieuze onderzoek inderdaad op gang heeft geholpen, maar dat dit ‘onderzoek’ op zo’n slechte manier is uitgevoerd dat de uitkomst in onze tijd niet helemaal serieus genomen kan worden.

J. Russel: de ‘ware’ geschiedenis van de bende

Russel noemt in het voorbericht van zijn boek dat het eens tijd wordt dat de waarheid over de Bokkenrijdersbende boven tafel komt. Hij noemt de voorgaande boeken over dit onderwerp ‘romantische vertelseltjes’ die niet op waarheid gebaseerd zijn. Dit werk zou volgens Russel

---

⁶⁵ A. Blok, 'Wie waren de Bokkerijders: Een dupliek', *tijdschrift voor sociale geschiedenis* 5 (1979)191.

⁶⁶ Habets, *Ambtelijke brieven en andere bescheiden*, 3-6.

⁶⁷ P.C. Molhuysen en P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek. Deel 8* (Leiden 1930) 654.

⁶⁸ B. Kruithof, 'De deugdzaame natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't algemeen tussen 1748 en 1860' in: Bernard Kruithof, Jan Noordman en Piet de Rooy (ed.), *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Nijmegen 1983) 374.

⁶⁹ Habets, *Ambtelijke brieven en andere bescheiden*, 3-6.

eindelijk licht werpen op de ware geschiedenissen der Bokkenrijders.⁷⁰

In het boek keurt Russel de daden van de bende sterk af en scheidt hij een negatief beeld van de bende. Hij vindt het onbegrijpelijk dat mensen zo diep kunnen zinken. Eén van de zaken die hij de bendeleden zeer kwalijk neemt is dat zij zich overdag voor zouden hebben gedaan als oprechte Christenen.⁷¹ Opvallend is dat Sleinada dit punt heeft geïntroduceerd in zijn omschrijving van de eed. Het zou één van de afspraken zijn die de Bokkenrijders met de eed zouden vastleggen. Russel gelooft niet in het verhaal dat de bendeleden op bokken zouden hebben gevlogen. Hij beargumenteert dat dit verhaal alleen werd verteld om de politie op een dwaalspoor te brengen en de bevolking angst aan te jagen.⁷²

Om het ontstaan van de Bokkenrijdersbende te verklaren gebruikt Russel het werk van Sleinada, wat behandeld is in hoofdstuk één. Russel lijkt er volledig van overtuigd te zijn dat Sleinada's verklaringen juist zijn. Zo gelooft hij de bewering dat de Bokkenrijdersbende zijn oorsprong vindt in buitenlandse vluchtelingen. Naast dat Russel de informatie uit Sleinada's boekje voor waar neemt, kopieert hij ook nog de lijsten van geëxecuteerden uit het 18^e-eeuwse boekje. Volgens Blok bevat Russels werk ook een regelrechte vertaling van de schrijver Becker uit 1804.⁷³ Daar bovenop besloot Russel na zijn geschiedschrijving ook nog een aantal verhalen toe te voegen die hem als waarheid verteld waren door ouderen.⁷⁴ In deze verhalen worden de Bokkenrijders gezien als echte duivelse bende die echt op bokken hebben gereden, iets wat haaks staat op zijn eerdere argumenten.

Het onderzoek van Russel kan kortom weinig serieus genomen worden omdat hij kritiekloos informatie van andere schrijvers heeft overgenomen en informatie regelrecht gekopieerd heeft.⁷⁵ Daarnaast voegt hij na zijn geschiedschrijving zomaar een aantal verhalen toe over de bende die door ouderen overgeleverd zijn en die in tegenspraak zijn met zijn voorgaande stellingen. Russel wilde de historische feiten boven water brengen maar besloot toch toe te geven aan de sensatie van de volksverhalen.

De analyse

Engelen stelde in een artikel uit 1979 dat men tevreden mocht zijn over de ontwikkelingen die het onderzoek naar de Bokkenrijders doormaakte. Volgens hem hadden de sensatiezucht en romantisering eindelijk plaats gemaakt voor een serieuze academische aanpak. De waarheid omtrent de bende kon nu eindelijk in beeld worden gebracht. Engelen beschrijft met de woorden 'romantisering' en 'sensatiezucht' precies de geschiedkundige werken over de Bokkenrijders uit

---

⁷⁰ J. Russel, *De Rooverbenden in de landen van Overmaas, Brabant, Holland en aan Den Rijn in de vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw* (Maastricht 1877) 3-4.

⁷¹ Russel, *De Rooverbenden in de landen van Overmaas*, 8.

⁷² Ibidem, 11.

⁷³ Blok, 'Wie waren de Bokkerijders', 191.

⁷⁴ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 69.

⁷⁵ Blok, 'Wie waren de Bokkerijders', 192-193.

de 19^e eeuw.⁷⁶ De spannende verhalen bleken namelijk ook nog invloed te hebben op de ‘serieuze’ boeken van de Bokkenrijders, zoals we zien in het geval van Russel.

Het antwoord op de deelvraag, op welke manier werd er in de 19^e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie of bedoeling had dit, is dat er in de 19^e eeuw wel twee verschillende manieren van schrijven te onderscheiden zijn. Er bestonden kortom twee discoursen naast elkaar. Het eerste discours is dat van de volksverhalen. Hierbinnen valt Welters boek. In het boek is de identiteit van de Bokkenrijders geconstrueerd door middel van spannende volksverhalen. Het gevolg hiervan is dat dit fantasiebeeld van de Bokkenrijders in tact werd gehouden. Het taalgebruik is alles behalve neutraal en herbergt een grote trots op Limburg. De bedoelde functie van het werk is dan ook het vergroten van het Limburgse eenheidsgevoel. Sociale wenselijkheid kan hierbij een grote rol hebben gespeeld omdat er in de 19^e eeuw een grote behoefte was aan identiteitsvorming.⁷⁷

Het tweede discours is dat van de ‘vroege onderzoeken’. Hieronder vallen de boeken van Russel en Habets. Het beeld dat zij in hun boeken geconstrueerd hebben is gebaseerd op historische bronnen en archiefstukken. De claim die deze boeken doen op de ‘echte waarheid’ kan worden beschouwd als een nieuwe vorm van sensatiezucht. De bedoelde functie van hun boeken is immers de ware feiten omtrent de bende boven water halen. In de door hen gebruikte bronnen is een algemeen negatief beeld geschapen van de bende en werden de verhalen over vliegende bokken niet serieus genomen. De kritiekloze overname van deze informatie heeft als gevolg dat dit beeld door de auteurs in stand gehouden werd. Hun werk kan door het verkeerde brongebruik en de verwerking van de volksverhalen (dit geldt alleen voor Russel) niet gezien worden als serieus historisch onderzoek. Ondanks alle kritiek kan het wel worden gezien als opstapje naar serieus onderzoek.

---

⁷⁶ T. Engelen, 'Banditisme tijdens het Ancien Régime II: Een Repliek*', *tijdschrift voor sociale geschiedenis* 5 (1979) 166.

⁷⁷ Tosh, *The Pursuit of History*, 15-17.

Hoofdstuk 3: de Bokkenrijders beschreven in de 20e eeuw

In de 20e eeuw is er op twee manieren over de Bokkenrijders geschreven. Ten eerste zijn er de wetenschappelijke onderzoeken naar de bende en ten tweede is er de populaire literatuur. In het eerste deel van dit hoofdstuk zullen geselecteerde onderzoeken uit de 20e eeuw geanalyseerd worden. Er zal gekeken worden wat voor beeld hierin wordt geschetst van de Bokkenrijders en welke functie of bedoeling het werk heeft gehad. Dit zal worden gedaan aan de hand van *De Bokkerijders. Banditisme tijdens het Ancien Régime* (1977) Van T. Engelen, *De Bokkenrijders: Roversbenden en geheime genootschappen in de landen van Overmaas* (1991) van A. Blok, *Kantlichtjes op de Bokkenrijderslegende van* (1933) T. Dorren, *Bokkerijdersprocessen: Grootste gerechtelijke misgreep uit Limburgse Geschiedenis* (1974) van J. Jansen en *Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkenrijders: Het ontstaan van een waandenkbeeld* (1991) van Louis Augustus. In het tweede deel van het hoofdstuk zal de fictieve literatuur geanalyseerd worden. Aan de hand van de geselecteerde literatuur zal een discoursanalyse worden uitgevoerd en antwoord worden gegeven op de volgende deelvraag: hoe werd er in de 20^e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie of bedoeling had dit? Antwoord op deze vraag is noodzakelijk om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden omdat de 20^e eeuw, zoals blijkt uit de inleiding, als derde fase beschouwd kan worden waarin er werd geschreven over de Bokkenrijders. In deze fase ontstond een wetenschappelijk debat over het onderwerp de Bokkenrijders.⁷⁸

Wetenschappelijke onderzoeken: de samenstelling van de bende

Het beeld dat Engelen van de Bokkenrijders schetst is dat van een historisch bestaande bende. Volgens Engelen kwamen de meeste leden uit de landbouwsector. Het kwam er kortgezegd op neer dat het groepen verarmde boeren, soldaten en ambachtslieden waren die uit stelen gingen. Dit werd veroorzaakt door grote verpaupering, bevolkingsdruk en stijgende voedselprijzen. Werklozen waren volgens de auteur verplicht elders werk te zoeken. In eerste instantie zochten zij bekende arbeid in de landbouw, maar als dit niet lukte moest men meestal ambachtelijk werk doen of bijvoorbeeld marskramer worden. De betreffende personen degenereerden van boeren, tot seizoen migranten tot bedelaars en rovers. Als rondtrekkende arme persoon was de stap naar diefstal zeer klein. Deze personen troffen elkaar vaak 's nachts in schuren om daar te slapen. Dit soort ontmoetingen resulteerden volgens Engelen uiteindelijk in bendevorming. Het was volgens Engelen dus niet echt een kwestie van keuze, maar meer van noodzaak. De vervolgingen stonden volgens hem niet in verhouding tot de misdaden en zijn volgens hem waarschijnlijk het gevolg geweest van angst van de autoriteiten voor revoluties.⁷⁹ Het beeld dat

---

⁷⁸ Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 331-332.

⁷⁹ Engelen, 'Banditisme tijdens het Ancien Régime', 160-166 .

Engelen van de benedeleden schept is kortom dat van arme mensen uit de landbouwsector die uit wanhoop zijn gaan stelen.

Ook Blok schetst het beeld van een historisch bestaande bende. Hij beargumenteert dat er zelfs sprake was van verschillende benden die in drie verschillende fasen actief waren.⁸⁰ De meeste Bokkenrijders woonden in het gebied van Overmaas en kwamen hier oorspronkelijk ook vandaan. Het betrof vooral vilders, die door de naoorlogse omstandigheden geen werk meer hadden en door hun imago als ‘onrein’ geen nieuw werk konden vinden. De bende was volgens Blok duidelijk gekeerd tegen de gevestigde orde. Via geparodieerde rituelen, symbolen en taal werd bijvoorbeeld de draak gestoken met de rooms-katholieke kerk.⁸¹ Vanaf de jaren vijftig van de 18^e eeuw kreeg de bende volgens Blok steeds meer het karakter van een vrijkorps. De nadruk lag volgens hem namelijk op het werven van nieuwe benedeleden en de overvallen werden meer een middel dan een doel. Daarnaast waren er meer notabelen en hoge burgers toegetreden tot de bende. De misdaden en alle culturele aspecten rondom de bende waren volgens Blok dus eigenlijk bedoeld om de ontwikkeling rondom het vrijkorps te verhullen. De autoriteiten zouden er volgens hem voor hebben gezorgd dat de bende werd voorgesteld als criminele samenwerking zonder verder doel dan kwaad doen. Volgens Blok hebben ze dit waarschijnlijk gedaan om de strenge vervolgingen tegen de benedeleden te rechtvaardigen.⁸²

Wetenschappelijke onderzoeken: een bende?

Dorren introduceerde in 1933 de visie dat de Bokkenrijdersbende een ‘hersenschim’ is geweest, dat de bende misschien nooit bestaan heeft en dat justitie ongegrond onschuldige burgers heeft vervolgd.⁸³ De functie van zijn werk is dan ook dit standpunt onderbouwen. Hij stelt dat de sage over ‘het zogenaamde Bokkenrijdersweze’ te veel en te overdreven aandacht heeft gekregen. Er is volgens Dorren geen grot of kapel meer te vinden in Zuid-Limburg waar de Bokkenrijders niet zouden zijn geweest. En dit terwijl het niet eens zeker is of er een bende heeft bestaan. Als we de terechtgestelden van de Spaanse en staatse gebieden van Valkenburg, Hertogenrade en een gedeelte van Gulpen bij elkaar optellen, zo stelt Dorren, komen we op een cijfer van 272 doodvonnissen en 98 vluchtelingen. Dit getal is zo hoog dat men zich kan afvragen of de werkelijke bende niet op de schepenstoel zat.⁸⁴

Pas in 1974 werd dit standpunt in Nederland door J. Jansen opnieuw verdedigd.⁸⁵ Jansen vraagt zich af of justitie wel op de goede weg was en of er tussen de periode van 1740 en 1795 überhaupt wel sprake is geweest van een verhoogde misdadigheid of een bende. Justitie

---

⁸⁰ Blok, 'Wie waren de Bokkerijders', 172.

⁸¹ Blok, *De Bokkerijders*, 177-182.

⁸² Ibidem, 177-182.

⁸³ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 74.

⁸⁴ T. Dorren, 'Kantlichtjes op de Bokkerijderslegende', *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 69 (1933) 395-402.

⁸⁵ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 74.

veroordeelde in de betreffende periode volgens Jansen bijna duizend personen voor medeplichtigheid aan de misdaden van de Bokkenrijdersbende. Historici hebben zich volgens hem kritiekloos gericht op de gebeurtenissen zoals beschreven in de processtukken. Toekomstig onderzoek zou zich volgens Jansen veel meer moeten richten op de motieven van deze heftige vervolgingswoede.⁸⁶

In 1991 gaat Augustus in zijn argumentatie nog een stapje verder dan Jansen en Dorren. Hij beargumenteert vol overgave dat er geen Bokkenrijders hebben bestaan. Er is volgens hem nooit sprake geweest van een grote bende. In zijn onderzoek richt hij zich vooral op het ontstaan en verspreiden van de, volgens hem, waandenkbeelden. Augustus beschrijft de Bokkenrijders als een waandenkbeeld dat door het te veel gebruiken van tortuur in de hoofden van justitie is ontstaan. De autoriteiten waren de realiteit volgens hem uit het oog verloren. Een belangrijk argument van Augustus is dat het aantal bendeleden veel te groot was in verhouding tot het aantal vergrijpen.⁸⁷

Wetenschappelijke onderzoeken: de rol van archiefmateriaal

Er kan worden gesteld dat er grote verschillen zijn in de verklaringsmodellen van de onderzoekers. De beoordeling van het archiefmateriaal en de soort methodiek spelen een grote rol in deze verschillen. Engelen probeert met zijn onderzoek een passende verklaring te vinden voor het fenomeen de Bokkenrijders. Dit doet hij door middel van archiefonderzoek naar de economische en sociale situatie in die periode. Hij maakt een vergelijking tussen de situatie van Limburg en Frankrijk in die tijd. Bestudering van de Bokkenrijders kan volgens hem een exemplarische betekenis hebben voor het sociaal banditisme in Europa tijdens het Ancien Régime. Tot nu toe werd volgens hem namelijk te veel aandacht geschonken aan de regionale aandacht, waardoor het unieke van de bende te veel werd beklemtoond en gelijksoortige fenomenen elders in Europa te weinig aandacht kregen.⁸⁸ Blok heeft veel kritiek op deze manier van onderzoek. Hij noemt de empirische basis van zijn beweringen wankel. Engelen probeert in zijn onderzoek de situatie van de Limburgse Bokkenrijders te vergelijken met bendes elders in Europa, maar er valt niet zo veel te vergelijken door het ontbreken van voorstudies en dus bronnen over de landbouw in 18^e-eeuws Limburg. Engelen's stelling dat de Bokkenrijders mensen waren die uit armoede gingen stelen is te gemakzuchtig volgens Blok. Engelen had verder uit moeten zoeken om welke personen het ging. De gemakzucht van Engelen blijkt volgens Blok ook uit het feit dat hij Russels werk met instemming citeert en zelfs opvattingen van Sleinada zonder kritiek over neemt. Zo neemt Engelen de aan Sleinada ontleende gedachte

---

⁸⁶ Jansen, J. 'Bokkerijdersprocessen: Grootste gerechtelijk misgreep uit Limburgse Geschiedenis', *Limburg Vandaag* 9 (1974) 17-21.

⁸⁷ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 69-150.

⁸⁸ Engelen, 'Banditisme tijdens het Ancien Régime', 160-165.

over dat er sprake was van maar één bende.⁸⁹

De functie van Bloks onderzoek is, evenals het onderzoek van Engelen, een passende verklaring te vinden voor het verschijnsel van de Bokkerijders. Volgens Blok ontbrak er nog steeds een studie die gebaseerd was op systematisch onderzoek van de beschikbare bronnen.⁹⁰ Blok is uitgebreid onderzoek gaan doen naar de beroepsachtergrond van de Bokkerijders en maakte daarbij vooral gebruik van verhoren en verklaringen van verdachten.⁹¹ Engelen noemt zijn manier van brongebruik onbetrouwbaar. Blok zou veel te snel zijn overgegaan tot theorievorming. De beroepsgegevens waarop Blok zijn theorie baseert hebben volgens Engelen namelijk een aantal tekortkomingen. Zo zou Bloks interpretatie van de beroepeninventaris niet kloppen, zouden er van 45% van de veroordeelden geen beroepsgegevens vindbaar zijn, en zou niet duidelijk zijn of hier sprake was van het vroegere beroep van de veroordeelde of het beroep ten tijde van de veroordeling.⁹² Ook Augustus stelt dat Blok geen ogenblik zou hebben getwijfeld aan de betrouwbaarheid van de gerechtsstukken.⁹³

Blok vindt dit commentaar van Engelen en Augustus op zijn brongebruik echter niet overtuigend omdat hij er zich van bewust is dat de processtukken met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.⁹⁴ Hier voegt Blok aan toe dat hij overigens de enige is die de moeite had gedaan gebruik te maken van de processtukken.⁹⁵ Hij vindt het onzin om aan te nemen dat deze stukken zo onbetrouwbaar zouden zijn als vooral Augustus doet geloven. Hoewel hij niet kan beweren dat er nooit onschuldigen zijn vervolgd is hij er wel van overtuigd dat de rechters zich hebben gehouden aan de gangbare interpretatie van de criminele ordonnantiën. Voor beweringen dat er vele onschuldigen zijn veroordeeld of dat de gerechtelijke procedure dubieus was, dient volgens Blok meer bewijsmateriaal te worden gegeven.⁹⁶

Jansen gebruikt de archiefstukken op een heel andere manier dan Blok en Engelen. Hij gebruikt het om de onjuistheid van handelen van justitie aan te tonen. Zo zou uit de archiefstukken blijken dat een al twintig jaar verlamde man beschuldigd werd van deelname aan een inbraak. Ook maakt Jansen uit de archiefstukken op dat het niet ongebruikelijk was dat jonge mensen veroordeeld werden voor misdrijven die zij voor hun geboorte zouden hebben begaan. Er werd volgens hem nooit goed onderzocht of misdaden die onder tortuur waren toegegeven daadwerkelijk door de persoon waren verricht. Intuïtie speelde een grotere rol dan rationele bewijsvoering. Er is volgens Jansen geen enkel spoor van terughoudendheid geweest

---

⁸⁹ Blok, 'Wie waren de Bokkerijders', 192-184.

⁹⁰ Blok, *De Bokkerijders*, 11.

⁹¹ *Ibidem*, 13.

⁹² Engelen, 'Banditisme tijdens het Ancien Régime', 160-166.

⁹³ Heemkundevereniging Landgraaf, 'Bokkerijders hebben nooit bestaan!', <http://www.heemkundelandgraaf.nl/Bokkerijders%20hebben%20nooit%20bestaan.pdf> (7 januari 2014).

⁹⁴ Blok, 'Wie waren de Bokkerijders', 168-172.

⁹⁵ *Ibidem*, 171.

⁹⁶ *Ibidem*, 185.

bij het gebruik van de pijnbanken. Zo werd in geen van de door Jansen onderzochte procesdossiers juridisch advies gevraagd over het al dan niet toepassen van de pijnbank.⁹⁷

Augustus benadrukt in zijn onderzoek dat onderzoekers van de Bokkenrijders voorheen te veel waarde hebben gehecht aan de processtukken. Deze zijn volgens Augustus allerminst betrouwbaar omdat de bekentenissen zijn afgelegd onder tortuur. Augustus noemt in zijn artikel sterke argumenten die laten zien dat de gerechtelijke procedure dubieus was, ongeacht zij zich aan de regels hielden van die tijd. Er werden steeds meer mensen betrokken bij de processen omdat men onder marteling namen ging noemen. Dit was uit angst en wanhoop. Daarnaast konden de schepenen aangeven wat er precies schriftelijk vastgelegd moest worden, waardoor er volgens Augustus alleen informatie is opgetekend die hen paste. Augustus verklaart het fenomeen Bokkenrijders door te wijzen op de wanhoop van de autoriteiten. Er was in de betreffende periode sprake van een aantal gewelddadige overvallen. De autoriteiten wisten niet wie de overvallers waren, waardoor de arrestatie van ene Peter Douven hen goed uit kwam. Douven werd onder scherper verhoor geplaatst en gaf toe wat de rechters hadden gewenst. Hij gaf de inbraak toe en noemde veel andere medeplichtigen. Deze zogenaamde medeplichtigen noemden vervolgens ook weer namen. Het feit dat veel verdachten hun bekentenissen later herriepen leverde justitie lastige situaties op volgens Augustus. De drossaard van Montford kwam volgens Augustus daarom met de verklaring dat de verdachten een duivelse eed hadden gesloten. De bekentenissen op de pijnbank hebben gezorgd dat de duivelse verhalen over de bende bevestigd werden.⁹⁸

Fictieve verhalen over de Bokkenrijders

In de 20e eeuw waren de Bokkenrijders een geliefd onderwerp in literatuur en stripverhalen. Het idee van een duivelse bende Bokkenrijders blijft in de 20^e eeuw duidelijk tot de verbeelding spreken. Opvallend is dat dit bijna allemaal jeugdboeken zijn. Het meest bekend zijn wellicht het stripboek over de Bokkenrijders van Suske en Wiske en de vierdelige boekenserie *De bende van de Bokkenrijders* van Ton van Reen. Van deze laatste fictieve jeugdboekenserie werd een televisieserie gemaakt. In deze boeken vechten de Bokkenrijders tegen het onrecht. Ze stelen van de rijken en geven aan de armen, kortom een soort Robin Hood verhaal. Deze status van helden kregen de Bokkenrijders in de jeugdromans van de 20^e eeuw vaak. De afstand tot de historische werkelijkheid blijkt in dit soort boeken dus zeer groot. Er wordt niet echt rekening gehouden met het feit dat er honderden mensen terecht dan wel onterecht zijn vervolgd wegens lidmaatschap van de Bokkenrijdersbende.⁹⁹

Het verschil met de boeken uit de 19^e eeuw is dat het in de 20^e eeuw snel duidelijk is of

---

⁹⁷ Jansen, 'Bokkerijdersprocessen', 17-21.

⁹⁸ Augustus, 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen de Bokkerijders', 97-150.

⁹⁹ J. Cortstjens, 'Bokkenrijders: Dichtung und Wahrheit', *'t Bokske* 6 (2011) 12-14.

het om fictief werk gaat of om wetenschappelijk werk. Hoewel de Bokkenrijders steeds vaker als heldenfiguren werden afgebeeld, werd er in de 20^e eeuw niet zo'n sterke nadruk gelegd op Limburgse identiteitsvorming als in de 19^e eeuw. Het boek van Toon van Reen is, in vergelijking met de 19^e-eeuwse volksverhalen van Welters, bijvoorbeeld niet gericht op het 'verheffen van Limburg'. Ook lijkt het niet waarschijnlijk dat de strip van Suske en Wiske voor dit doel is gemaakt. De strip en boeken zijn gericht op een veel groter publiek dan alleen het Limburgse. De Bokkenrijders zijn in de romans en strips uit de 20^e eeuw kortom gewoon gebruikt als vermakelijke fantasiefiguren.

De analyse

Het antwoord op de deelvraag, op welke manier werd er in de 20^e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie of bedoeling had dit, is dat er in de 20^e eeuw twee discoursen te onderscheiden zijn. Een wetenschappelijk discours en een niet-wetenschappelijk fictief discours. In dit fictieve discours werden de Bokkenrijders vooral als een soort Robin Hood figuren beschreven. Er is kortom weinig overeenkomst met de 'historische werkelijkheid'. In tegenstelling tot de 19^e eeuw heeft identiteitsvorming in de 20^e-eeuwse fictieve boeken geen rol gespeeld. De functie van het fictieve discours is bovenal vermaak.

De functie van het wetenschappelijk discours is vooral kennis opdoen over het fenomeen de Bokkenrijders. In vergelijking met de 19^e eeuw heeft het onderzoek naar de Bokkenrijders in de 20^e eeuw een enorme sprong vooruit gemaakt. Zo blijkt dat er in de 20^e eeuw voor het eerst echt een academisch debat is ontstaan over de bende. Onderzoekers proberen hun onderzoek en methodologie te verantwoorden, in tegenstelling tot de 19^e-eeuwse onderzoekers. Wanneer de beeldvorming van de bende door 20^e-eeuwse onderzoekers wordt vergeleken met de beeldvorming door de auteurs uit de 19^e eeuw wordt duidelijk dat er een veel minder sterk moreel oordeel verwerkt is in het moderne onderzoek. Sensatiezucht lijkt geen rol meer te spelen in deze onderzoeken.

Wanneer de academische onderzoeken worden bekeken kan worden geconcludeerd dat er twee hoofdvisies zijn. De onderzoeken kunnen grofweg ingedeeld worden in twee 'kampen': de onderzoekers die beargumenteren dat er wel zoiets als een Bokkenrijdersbende heeft bestaan en de onderzoekers die beweren dat er nooit sprake is geweest van een Bokkenrijdersbende.¹⁰⁰ Het belangrijkste discussiepunt in de 20e eeuw is kortom de 'echtheid' van de Bokkenrijders. De eerste visie, waaronder Blok en Engelen vallen, beschrijft de Bokkenrijders als een bestaand fenomeen en construeert hierdoor de Bokkenrijders als 'historische waarheid'. Hoewel zij allebei overtuigd zijn van het feit dat er op z'n minst één bende moet zijn geweest die tussen grofweg 1730 en 1775 Limburg heeft geteisterd, geven zij zeer uiteenlopende redenen voor deze

---

¹⁰⁰ Ubachs, *Handboek voor de geschiedenis van Limburg*, 331-332.

misdaden. Dit heeft te maken met het feit dat zij verschillende onderzoeksmethoden hebben gebruikt. De cultureel antropoloog Blok steunde vooral op de processtukken. De historicus Engelen gebruikte een comparatieve methode en schonk meer aandacht aan de situatie buiten de beperkte tijd en plaats van de Bokkenrijders. Hierdoor schetsen zij ook een ander soort beeld over de personen achter de bende. Volgens Engelen waren het vooral verarmde landarbeiders en volgens Blok vooral vilders. Augustus, Jansen en Dorren vallen onder de tweede visie. Zij hebben zich bewust tegen de 'waarheid' van de eerste visie afgezet. Alle drie wilden zij aantonen dat het aantal vervolgd veel te groot was in verhouding tot de misdaden. Dit deden zij door te wijzen op de onjuiste, onrechtvaardige handelingen van justitie. Het belangrijkste standpunt binnen deze nieuwe visie is dat de Bokkenrijders een waanidee waren.

Conclusie

Na dit onderzoek kan antwoord worden gegeven op de onderzoeksvraag: hoe werd er vanaf de 18e tot en met 20e eeuw geschreven over de Bokkenrijders en welke functie heeft dit gehad? Door de eeuwen heen is de manier waarop over de Bokkenrijders werd geschreven sterk veranderd.

Uit de discoursanalyse van hoofdstuk één blijkt dat er in de 18e eeuw sprake was van negatieve beeldvorming. Dit werd vooral veroorzaakt doordat de stem van de veroordeelden niet terug te vinden is in de gerechtsstukken. Verklaringen werden afgelegd onder tortuur, waardoor justitie altijd haar zin kreeg. De gerechtsbronnen waarin daden werden toegegeven konden gebruikt worden als excuus voor de grote aantallen vervolgingen. Sleinada schiep ook een negatief beeld van de Bokkenrijders. Hij zag ze als een godslasterlijke bende die zijn oorsprong vond in het buitenland. Zijn boekje had een aantal functies, te weten: Overmaas weer een goede naam geven, mensen waarschuwen en behoeden voor het kwaad, het aanwijzen van de schuldigen en het uitdragen van de christelijke leer. Uit de geanalyseerde bronnen bleek dat door justitie en Sleinada niet werd geloofd dat de bende op bokken vloog. Wel bleek dat justitie en Sleinada overtuigd waren van het bestaan van een mysterieuze eed. Door middel van hun taalhandelingen creëerden de 18^e-eeuwse bronnen het beeld van een slechte bende met een duivelse eed.

Uit de discoursanalyse van hoofdstuk twee blijkt dat er in de 19^e eeuw twee discoursen naast elkaar bestonden. Het eerste discours is dat van de volksverhalen. Hierbinnen valt Welters boek. De identiteit van de Bokkenrijders wordt hierin geconstrueerd door middel van volksverhalen. Hierin worden de Bokkenrijders als slechteriken gezien die hun oorsprong vinden in het buitenland. Het gevolg hiervan is dat dit fantasiebeeld in tact werd gehouden. De bedoelde functie van het werk is het vergroten van het Limburgse eenheidsgevoel. Dit was wenselijk omdat er in de 19^e eeuw een grote behoefte was aan identiteitsvorming. Het tweede discours is dat van de 'vroeg onderzoek'. Hieronder vallen de boeken van Russel en Habets. Het beeld dat zij in hun boeken geconstrueerd hebben is gebaseerd op historische bronnen. De auteurs deden een claim op de waarheid en dit kan worden gezien als een nieuwe sensatiezucht. In de door hen gebruikte bronnen is een algemeen negatief beeld geschapen van de bende maar werden de verhalen over vliegende bokken niet serieus genomen. Dit beeld namen Russel en Habets letterlijk over. Hun werk kan door verkeerd brongebruik niet gezien worden als serieus historisch onderzoek.

Uit de discoursanalyse van hoofdstuk drie blijkt dat er in de 20^e eeuw twee discoursen naast elkaar bestonden. Een wetenschappelijk discours en een niet-wetenschappelijk fictief discours. In dit fictieve discours werden de Bokkenrijders vooral als heldenfiguren beschreven. Er is weinig overeenkomst met de 'historische werkelijkheid'. In tegenstelling tot de 19^e eeuw

heeft identiteitsvorming in de 20^e-eeuwse fictieve boeken geen rol gespeeld. De functie van het fictieve discours is bovenal vermaak. De functie van het wetenschappelijk discours is kennis opdoen over het fenomeen de Bokkenrijders. In vergelijking met de 19^e eeuw heeft het onderzoek naar de Bokkenrijders in de 20^e eeuw een enorme sprong vooruit gemaakt. In de beeldvorming is veel minder een moreel oordeel verwerkt. Daarnaast lijkt sensatiezucht geen rol meer te spelen. Er zijn in het wetenschappelijke discours twee hoofdvisies te onderscheiden. De eerste visie, waaronder Blok en Engelen vallen, beschrijft de Bokkenrijders als een bestaand fenomeen en construeert hierdoor de Bokkenrijders als ‘historische waarheid’. Augustus, Jansen en Dorren vallen onder de tweede visie die zich bewust tegen deze ‘waarheid’ afzet. Alle drie wilden zij aantonen dat het aantal vervolgd veel te groot was in verhouding tot de misdaden. Het belangrijkste discussiepunt in de 20^e eeuw was kortom de ‘echtheid’ van de Bokkenrijders. Het verschil in beeldvorming heeft te maken met de verschillen in onderzoeksmethoden en bronbeoordeling.

Literatuurlijst

Augustus, L., 'Vervolgingsbeleid en procesvoering tegen Bokkerijders. Het ontstaan van een waandenkbeeld', *PSHAL* 127 (1991) 69-153.

Berg van den H., 'Discoursanalyse', *KWALON* 9 (2004) 29-39.

Blécourt de W. e.a., *Verhalen van Stad en Streek* (Amsterdam 2010).

Blok A., *De Bokkerijders: Roversbenden en geheime genootschappen in de Landen van Overmaas* (Amsterdam 1991).

Blok, A., 'Wie waren de Bokkerijders: Een dupliek', *tijdschrift voor sociale geschiedenis* 5 (1979)168-200.

Cortstjens, J., 'Bokkerijders: Dichtung und Wahrheit', *'t Bokske* 6 (2011) 12-14.

Dorren, T., 'Kantlichtjes op de Bokkerijderslegende', *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 69 (1933) 395-402.

Dorsman, L.J., E. Jonker en K. Ribbens, *Het zoet en het zuur: geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).

Engelen, T., 'Banditisme tijdens het Ancien Régime II: Een Repliek*', *tijdschrift voor sociale geschiedenis* 5 (1979) 160-167.

Habets, J., *Ambtelijke brieven en andere bescheiden over de bokkerijders in het Staatsch land van Overmaas, 1775-1785* (Roermond 1887).

Heemkundevereniging Landgraaf, 'Bokkerijders hebben nooit bestaan!', <http://www.heemkundelandgraaf.nl/Bokkerijders%20hebben%20nooit%20bestaan.pdf> (7 januari 2014).

Heemskundevereniging Schin op Geul, 'De Sjinnerbende, Bokkerijders uit Schin op Geul, Walem en Strucht (2)', http://www.heemkundesjin.nl/periodieken/8-de_sjinnerbende_2.pdf (27 november 2013).

Jansen, J. 'Bokkerijdersprocessen: Grootste gerechtelijk misgreep uit Limburgse Geschiedenis', *Limburg Vandaag* 9 (1974) 17-21.

Kruithof B., 'De deugdzaam natie. Het burgerlijk beschavingsoffensief van de Maatschappij tot Nut van 't algemeen tussen 1748 en 1860' in: Bernard Kruithof, Jan Noordman en Piet de Rooy (ed.), *Geschiedenis van opvoeding en onderwijs* (Nijmegen 1983).

Oostveen van S., *Kiste Trui, Amersfoortse Keientrekkers en de Peelkabouters van Horst. Het claimen van volksverhalen door gemeenten en de rol van identiteit* (Faculty of Humanities Theses, Utrecht 2008).

Pfeifer, M. en E. Erkens, *Ze hingen in drie reysen: Lotgevallen van een onbekende groep Bokkerijders* (Elsloo 1987).

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, 'Betekenis naam' (versie 10 juli 2008), <http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?subsite=100&onderwerp=32> (7 november 2013).

Russel, J., *De Rooverbenden in de landen van Overmaas, Brabant, Holland en aan Den Rijn in de vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw* (Maastricht 1877).

Sleinada, S.J.P., *Oorsprong, Oorzaeke, Bewys en ontdekkinge van een Godlooze Bezwoorne Bende, Nagtdieven en Knevelaers, binnen de landen van Overmaeze en Aenpaelende Landstreeken Ontdekt, Met een nauwkeurig getaal der Geexecuteerde en Vlughtelingen* (Maastricht 1771).

Tosh J., *The Pursuit of History. Aims, methods and new directions in the study of modern history* (Harlow 2010).

Ubachs, P.J.H., *Handboek voor de geschiedenis van Limburg* (Hilversum 2000).

Welters, H., *Limburgsche legenden, sagen sprookjes en volksverhalen* (Venlo 1875-1876).

Gerechtsbronnen

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, 'lijst van vervolgden' (versie 8 augustus 2012), <http://www.rijckheyt.nl/sjablonen/rijckheyt/pagina.asp?pagina=175> (13-1-2014).

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Joannes Benders, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/Bokkenrijders/Dossier%20Benders%20Joannes.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Frans Boumans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Frans%20Boumans.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Thomas Boumans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Thomas%20Boumans.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Mathijs Crousen, 1774, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Mathijs%20Crousen.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Joannes Dirx, 1775, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Johannes%20Dirks.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Maria Cath. Dirx, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Maria%20Catharina%20Dirkx.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Anthoon Emands, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Anthoon%20Emands.pdf>.

Rijckheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Joannes Gerrits, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, <http://www.rijckheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Joannes%20Gerits.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Maria Catharina Gheelkens, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Maria%20Catharina%20Geelkens.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Andries Gorné, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Gorne,%20Andries.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Willem Hartzog, 1776, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Willem%20Hartzog.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Nicolaes Hersseler, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Nicolaas%20Herzeler.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Philip Hersseler, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Herzeler%20Philip.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Pieter Hertzog, 1775, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Hertzog,%20Peter.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Pieter Jabichs, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168b,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Jabigs,%20Peter.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Willem Jongen, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Jongen,%20Willem.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Bernard Kempenaar, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Kempenaar%20Bernard.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Henricus Kreyten, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Kreijten,%20Hendrikus.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Lennert Maas, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Lennert%20Maas.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Hans Pieter Meyers, 1775, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Hans%20Peter%20Meijers.pdf>.

Rijckheydt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Pieter Nacken, 1775, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168,
<http://www.rijckheydt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Nacken,%20Peter.pdf>.

Rijkheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Gerardus van den Roost, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijkheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Gerardus%20van%20den%20Roost.pdf>.

Rijkheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Jacobus Schosmans, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijkheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Schosmans,%20Jacobus.pdf>.

Rijkheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Gerard Schurgers, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, 1168b,
<http://www.rijkheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Schurgers,%20Gerardus.pdf>.

Rijkheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Leonard Spiers, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a, 1168,
<http://www.rijkheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Spiers,%20Leonard.pdf>.

Rijkheyt centrum voor regionale geschiedenis, Dossier Rechtszaak van Joannes Steins, 1773, Archief Schepenbank Heerlen, inv. nr. 1168a,
<http://www.rijkheyt.nl/upload/100/pdf/bokkenrijders/Dossier%20Stein,%20Joannes.pdf>.